Tomislav Bandin

A JÖVEDELEMSZERZÉSI AUTONÓMIA FEJLŐDÉSI IRÁNYAI A SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁSI TÁRSULT MUNKÁBAN

1. A TÁRSULT MUNKA (TÁRSADALMI-GAZDASÁGI ÉS ESZMEI ALAPOK)

Átfogó értelmezésben, a szocialista önigazgatási társult munka fogalmán a dolgozó szabad munkatársítását kell érteni, aki meghatározott munkaszervezeten belül, társadalmi tulajdonban levő munkaeszközök révén, más dolgozókkal közösen, megvalósítja társadalmi-gazdasági és más önigazgatási jogait.[1]

Ebből adódóan joggal leszögezhetjük, hogy a társult munka társadalmi-gazdasági alapját: a társadalmi tulajdon[2] és a társult munka alapszervezetében demokratikusan szervezett dolgozó azon joga képezi, hogy döntsön a teljes jövedelemről? Ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy „... a társadalmi tulajdonban levő termelőeszközök azt illetik meg, aki dolgozik mint munkájának és dolgozói meg alkotói szabadságának legfontosabb objektív feltétele. De senki sem formálhat ezekre az eszközökre semmilyen magántulajdon-jogot. Ilyen értelemben a társadalmi tulajdon mindenkié és senkié (kiemelés T. B.).[3] Ugyanúgy, mint ahogy a társadalmi tulajdon az egész társadalom tulajdona („mindenkié és senkié"), illetve ugyanúgy, mint ahogy a termelőeszközöknek társadalmi jellege van, hasonlóképp a jövedelemnek is, mint a dolgozók munkája és a társult munka alapszervezete ügyvitele eredményeinek társadalmi jellege van; a jövedelem, amelyet a társult munka alapszervezete szintjén szereznek társadalmi jövedelem. Tehát senki sem tulajdoníthatja el a jövedelmet a társadalmi termelőeszközök feletti tulajdon címén (csoporttulajdonú kisajátítás), hanem csakis a társadalmi termelőeszközökkel „összekapcsolt" személyi és kollektív — társított — munka elvégzése alapján.[4]

Nem mélyedünk el ugyan a társadalmi tulajdon lényege problémájának boncolgatásában, de szeretnénk felhívni a figyelmet a holt munkával kapcsolatos téves hozzáállásra, felfogásra és gyakorlati alkalma-

zásra. A szó legszorosabb értelmében, az egyén és a társult dolgozók társadalmasított holt munkája kifejezésen társadalmi tőkét kell érteni, „... amely többé nem magántulajdon, és az államapparátus monopolisztikus jogaként sincs elidegenítve tőlünk, hanem az ő kezükben, vagyis a társultmunka-alapszervezet dolgozóinak kezében eszközként szolgál..."[5] Vagyis egyrészt a társadalmasított holt munka nincs elválasztva a dolgozótól, („A dolgozók holt munkájának társadalmasítása objektív szükségszerűség, s a társult munkabeli dolgozók érdekét szolgálja.")[6]; értékei visszatérülnek és a társult munka alapszervezet jövedelmének alakjában valamennyi munkást megilletik, azaz nem képezheti alapját a dolgozó kisajátított magántulajdon a részének, az újonnan keletkezett érték eltulajdonított részének.[7] És éppen az ilyen törekvések — a liberalizmus és a kispolgári elferdülések korszakában „tévesztették" szem elől a holt munka és a termelőeszközök társadalmi (társadalmasított) jellegét, és gyakorlatilag oda vezettek, hogy „kitervelték" a munkásoknak a társadalmi tulajdon feletti jogát. Persze ezt a jogot nem próbálták azonosítani a magántulajdon jogainak klasszikus alakjával, hanem a jövedelem kisajátításának járadékos jogával, a társadalmi holt munka egy része, meg a társadalmi termelőeszközök privatizációja alapján.

Ezeknek a törekvéseknek a klasszikus formája a munkásoknak a termelőeszközök egy része feletti részvénytulajdoni jogának létrehozásában nyilvánult meg. Természetesen, ennek a hullámnak az elindítója nem a munkásság és a munkásosztály volt, hanem a technobürokrata struktúrák, a kisajátított hatalmi központok és a munkásokat megillető „a munka teljes és csorbítatlan hozamának" hozzájuk hasonló „harcosai".

Az egyetlenegy szempontból, a társadalmi tulajdon integritása szemszögéből megtört ilyen és ehhez hasonló célzatos mesterkedések valójában a társadalmi tulajdon és a jövedelem társadalmi jellegének szétszakadásához, dezintegrációjához vezettek. Akkor, amikor, idézzük doktor Miroslav Pečujlićot „Politikai beavatkozással elvágták a veszélyes áradat útját, az osztálytársadalom felélesztésének alakzatait."[8]

A lényegbevágó és döntő csapást erre az áradatra — a társadalmi tulajdon és a társadalmi jellegű jövedelem dezintegrálására — az 1971-ben hozott alkotmányfüggelékekkel mértük. Azoknak az alaposan kimunkált társadalmi-politikai és gazdasági feltevéseknek a kimondásával, hogy a munkások rendelkezzenek munkájuk feltételeivel és eredményeivel, hogy „kikerüljenek" a gyárfalak közül, és a küldöttrendszer révén (mintegy az integrális önigazgatás megvalósulásának láza) a társadalmi történések színpadára lépjenek, kezükbe vegyék az összes társadalmi ügyek igazgatását. A munkásoknak és a munkásosztálynak az összjövedelemmel, tehát a többletmunkával[9] való rendelkezése; az a központi szociális és eszmei-társadalmi meg gazdasági területe, amelyre alapozódik, épül és amelyen fejlődik a szocialista önigazgatási társult munka épülete.

2. A SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁSI TÁRSULT MUNKA RENDSZERÉNEK FEJLŐDÉSE (1971—1976)

A munkásönigazgatás második évtizedének végén, a munkásosztály „hatalma", tehát társadalmi ereje, a munka feltételeire és eredményeire nézve nem kerekedett ugyan felül, de nem is merevedett meg. Ugyanis az önigazgatás második évtizede során két jelentős társadalmi-gazdasági és szociális folyamat ment végbe. Összességükben az 1965. évi gazdasági és társadalmi reformok „radikálisan elmetszették az államtulajdoni monopol gazdasági és politikai erejének gyökereit."[10] Másrészt a gazdasági vállalatok keresztmetszetének (gazdasági és jövedelmi) belső decentralizációja terén tett intézkedésekkel megkezdődött a központosított egységnek egy mélyebb és sokrétűbb fölbontása.[11]

De a munkásönigazgatásnak ebben az évtizedében a társadalomban ellentétes erők is hatni kezdenek. A központosított bürokratizmus felbontásával a decentralizált bürokratizmus oldalszárnyán kialakulnak a vállalatok technobürokrata vállfajai, amelyek összefonódnak az állami hatalom apparátusával és a gazdasági, pénzügyi és politikai hatalom kisajátított központjaival. Gazdasági (és társadalmi) vetületben, a viszonyok alakulása terén az történt, ami lényegében ellentétben volt a társadalmi és gazdasági reformmal. A többletmunka, illetve az akkumuláció, ahelyett, hogy a vállalatokba, munkaegységekben és (önálló és alap) társultmunka szervezetekbe társult dolgozók kezében összpontosult volna, elvándorolt a gazdasági, pénzügyi és politikai központokba, vagy ahogy doktor Miroslav Pečujlić hangsúlyozza[12] „... a hatalmi háromszögbe, ahol a politikai, ipari és pénzügyi vezető csoportosulásoknak relatíve önállósult szerepük volt."

A vállalatok (munkaszervezetek) belső viszonyainak terén egyre jobban önállósulnak a vezetőségi struktúrák, elkülönülnek a bázistól, a munkásosztálytól, gazdasági téren föléjük kerekednek.[13] A jövedelemszerzés különböző formái, módozatai és „csatornái", különösen pedig az akkumuláció a techno-igazgatási csúcsszervekben fut össze,[14] az akkumuláció felhasználásáról szóló önálló döntéshozatal pedig jelezte e felépítmény gazdasági-társadalmi fölényét a munkásosztállyal szemben.

És ilyenformán, a munkásönigazgatás második évtizedének végén kialakul bizonyos „erőegyensúly" az önigazgatású szocialista társadalom úgynevezett központosított tengelye körül, a munkásosztály — technobürokrácia vonalon. A munkásosztály „gazdasági ereje", tehát a társadalmi hatása, mint már említettük, nem kerekedett felül, de nem is rekedt meg. Mert az erőviszonyok, a központi síkú viszonyok és történések — a munka feltételeivel és a munka eredményeivel való rendelkezés — valójában reális esélyt adtak az egyik erőnek a másik feletti uralmára.[15]

Az ellentétes erők ilyen objektív körülményei és viszonyai közepette, amikor a társadalom osztályjellege kibontakozásának veszélye fenyegetett szükségszerűen következett a politikai intervenció.[16] Ezzel az érvágással megállt a veszélyes erő vérkeringése. A társadalommal ellentétes erőkre és hatalmakra mért csapás, amelyek a liberalizmus és kispolgári árhullám eszmei és társadalmi-gazdasági csúcsát jelentették, s amelyek az önigazgatási szocialista fejlődést veszélyeztették megnyílt az út az önigazgatási és jövedelemszerzési autonómia felfelé ívelése és folyamatossága, valamint a társadalom társult munkájának kényszer nélküli integrációja előtt.

2.1. *Az Alkotmányfüggelékek és a szocialista önigazgatási társult munka rendszerének fejlődése*

A JSZSZK 1963-ban kihirdetett Alkotmányát kiegészítő 1971-ben meghozott Alkotmányfüggelékekkel Jugoszláviában új szakasz kezdődött a szocialista önigazgatási rendszer fejlődésében. Az új fázis annak az önigazgatásnak a folyamatosságát jelzi, amelynek alapjait 1950-ben raktuk le. De az Alkotmányfüggelékek által sikerült útját állni a gyengeségeknek és ferdeségeknek. Más szóval az Alkotmányfüggelékek életbe lépésével új fejezet kezdődött az önigazgatásban; Ez pedig az adott történelmi körülmények közepette elkezdődött érettebb, fejlettebb és összetettebb szakasz.

A szocialista önigazgatási társult munka rendszere Alkotmányfüggelékeket követő szakaszának e sokoldalú átalakulási folyamat adja meg az alaphangot, általa változás történik az eddigi vállalatok társult munka szervezetté alakulnak át és sejtjeik a társult munka alapszervezetek lesznek; ami valójában a társult munka és az önigazgatási szocialista viszonyok egész felépítményének alapját képezi.

A szocialista önigazgatás fejlődésének erre az új szakaszára a társult munka alapszervezetei a jellemzők; ezek képezik a gazdasági és szociális bázist, az alapot, amelyekben kifejezésre jutnak és amelyekből kifejlődnek a termelők autentikus érdekei — a munka feltételeivel és eredményeivel való rendelkezés. Ugyanakkor a vállalatoknak társult munka szervezetté alakulása folyamatában az alapsejtet képezik. Mivel az átállás problematikájáról és a vállalatoknak társultmunka-szervezetté való átalakulási folyamatáról kimerítő vizsgálatot folytattunk,[17] ezúttal csak a JSZSZK Alkotmányát és A társult munka törvénye meghozatalát követő időszakban végbement, a társult munka rendszerének kialakítását biztosító feltételek és feltevések kívánta transzformációk összjelentőségéről szólunk, valamint rámutatunk bizonyos, már akkor felmerülő, de még ma is időszerű problémákra.

A vállalatok társultmunka-szervezetté való transzformálódási folyamatának társadalmi-gazdasági (és törvényes) alapjai az 1971-ben hozott Alkotmányfüggelékekben rejlenek. A vállalati struktúrák gyakorlati

szétdarabolása 1972 végén kezdődött el. Az úgynevezett munkás-alkotmányfüggelékek (XXI—XXXII.) alapján hozzáfognak a vállalatok szervezeti-státusbeli vázának szétszereléséhez. A vállalatok munkaszervezetté alakulnak át, bennük létrejönnek és kialakulnak a társultmunka-alapszervezetek. A vállalatok e mélyebb társadalmi transzformációjának kezdeti lépéseit nagymértékben jellemezte a központosított vállalati struktúrák szétszerelése. Természetesen, a feltételek világos támpontja hiányában a struktúrák megbontása a vállalat egészét érintette, a termelési részét csakúgy mint az adminisztrációt. Így alakulnak meg a termelő társultmunka-alapszervezetek, de az adminisztráció, a szakszolgálatok, „elszakadással" megannyi társultmunka-alapszervezetet létesítenek. Az egyik, meg a másik (termelő és hivatalnoki) társultmunka-alapszervezetnek is egyforma társadalmi-gazdasági státusa van. Vagyis a transzformáció kezdeti szakaszában az adminisztrációs, szakszolgálati részből kifejlődött társultmunka-alapszervezetek is a jövedelem letéteményeseivé válnak, pontosan úgy, mint a termelői részleg szervezetei. Az átállás folyamatának ilyen irányvétele nem maradhatott következmények nélkül.

Annak lehetősége, hogy az adminisztrációs társultmunka-alapszervezetek a jövedelem letéteményeseivé válhatnak felvetette a jövedelemszerzés alapjának problémáját, valamint az újratermelési alapok létrehozásának kérdését ezekben a szervezetekben. Ugyanis a nemtermelő társultmunka-alapszervezetek, a termelő tmasz-okkal egyetemben az „akkumuláció" megteremtői, s mint ilyenek döntési jogot szereznek annak sorsáról és a befektetésből származó javak használatáról.

Az adminisztratív társultmunka szervezetek jövedelemszerzési alapjául intellektuális szolgáltatásaik ára szolgál. Ezt pedig, gyakran mint sértthetetlen (szakszerűen megállapított, objektív stb.) árat ezek a társultmunka alapszervezetek határozzák meg. Ily módon megszületett a termelő társultmunka-alapszervezetektől a többletmunka (akkumuláció) kihúzásának objektív jogalapja. Vagyis objektív lehetőséget teremtettek ahhoz, hogy a többletmunkát kivonják a munkásosztály felügyelete alól; hogy arról a munkaszervezet középpontjában „felállított" techno-igazgatási szervek döntsenek. Eképpen azután, egyéb más módozatok mellett, újra és ismét megnyílt az út a jövedelem központosításának folyamata előtt.

Egy másik jelentősebb kérdéscsoport a társult munka társadalmi-gazdasági tartalmának kidolgozásakor, az Alkotmányfüggelékek meghozatalát követő időszakban magához az önigazgatáson alapuló társultmunka gazdasági funkcionálásához kapcsolódott. Más szóval, felmerült az állami és más gazdasági — pénzügyi beavatkozás nélkül folyó társadalmi újratermelés funkcionálásának problémája. Ugyanis, az abban az időben lejátszódó, a jövedelem decentralizálási folyamata, meg a tőkeviszony logikájától való szabadulás, belső

decentralizációval járt: a jövedelemről való döntéshozatal „lekerült" a társult munka alapszervezete szintjére ahelyett, hogy a fentebb említett jogalapon ismét a technokrata központosítás felé vette volna az irányt.

A termelő társultmunka-alapszervezeteknek maradt jövedelem aránylag csekély volt, méghozzá két okból: a deetatizáció és a „gazdasági" alapok (kamatok 18 és hasonlók) szerinti jövedelem széthúzásának megszüntetése lassan[19] haladt, és folytatódott — igaz kisebb mértékben és más formák, módozatok próbálgatásával — a jövedelem központosítása, a munkaszervezet szintjén történő „kiszivárogtatása".

A jövedelem aránylag kis mennyisége, amely a társult munkának maradt fenn — feltételes módban — a decentralizáció következtében szétszabdalódott, felaprózódott és így a társult munka alapszervezete szintjére helyezve nem volt képes elegendő mértékben a közös befektetésre és a közös jövedelemszerzést célzó önigazgatási eszköztársításra. Ez az erőtlenség megannyi autarkiára irányuló törekvésre adott módot, különösen azokban a társult munka alapszervezetekben, amelyek jövedelem tekintetében erősek voltak.

Tehát a társult munka alapszervezeteiben végbemenő mélyebb és sokrétű autonóm (jövedelemszerzési és önigazgatási) folyamatot nem kísérte az anyagi alapok kellő erősödése. Ennek következtében (az egyébként is csekély) jövedelem bezáródott a társult munka alapszervezete keretei közé, ezáltal lelassult az önigazgatási alapon történő társadalmi újratermelés működésének a munka és eszközök állandó társítása révén kibontakozó folyamata.

Úgy véljük, hogy éppen a csekély jövedelem belső függetlenítése, valamint a jövedelem (a munka és eszközök) társításának fejletlen rendszere idézte elő a társult munka „szülési fájdalmait" az Alkotmányfüggeléket követő időszakban. Ebből adódóan ezeknek a kinövéseknek a lemetszése volt az a halaszthatatlan feladat, amely gyógyírként hatott a szocialista önigazgatású társult munka rendszerének működésére. Szükség volt olyan feltételeket teremteni, amelyek alaposan meggyorsítják a jövedelem, azaz az eszközök és a munka társítását.

2.2. *A szocialista önigazgatási társult munka rendszerének fejlődése az Alkotmány életbelépését követő időszakban*

A JSZSZK 1974-ben hozott új Alkotmányával, valamint a JKSZ X. kongresszusának határozataival kikerekedett a szocialista önigazgatási társult munka rendszere. A társult munka alapszervezetei végleges megfogalmazást kaptak, mint a társult munka alapsejtjei, elemi formái szerepelnek. Ugyanakkor, létrejöttek azok az intézményesített formák, és alakzatok, amelyek a munka és eszközök szélesebb értelmében vett társítást hivatottak elősegíteni.

Az Alkotmány és a JKSZ X. kongresszusa határozatainak meghozatalát követően, a mindennapi gyakorlatban elkezdődik a társult munka

intenzív kiépítése. Önigazgatási megegyezésekkel az alapszervezetek munkaszervezetekbe, a munkaszervezetek pedig összetett társult munka szervezetekbe tömörülnek, kialakítják a jövedelemszerzési viszonyokat, mint a társult munkában végbemenő összes társadalmi-gazdasági és szociális mozgások alapját. Új erőteljes lendületet hoz magával A társult munkáról szóló törvény tervezete, amelyben konkretizálódnak az alkotmányos rendelkezések. A társult munkáról szóló törvény tervezetével élénk tevékenység folyt magában a társult munkában a viszonyok kiépítése terén. Ez a tény jelentősen hozzájárult A társult munka törvényének végleges megszövegezéséhez. Jogos a megállapítás, hogy az 1974-től 76-ig eltelt időszakban, tehát igen rövid idő alatt a társult munka legalábbis szervezeti kiépítés tekintetében, amely ugyanis nem elsődleges, de igen lényeges, túlhaladta a vállalatok társult munka szervezetté válása kezdeti botladozásait. Más szóval a társult munka rendszere végérvényesen gyökeret eresztett mint a folyamatban levő önigazgatási szocialista országépítés szakaszának alapköve és formája. Megszűntek a kételyek és tévelygések, a társultmunka-alapszervezetek létrehozása körüli feltételek esetében tisztázódott a munka és az összetett társultmunka-szervezetek funkciója, az adminisztratív és szakszolgálatok is megtalálják helyüket a munkaközösségek közös szolgálataiként.

Természetesen annak ellenére, hogy ezek rendkívül jelentős, de mégsem központi kérdései voltak a szocialista önigazgatási társult munka rendszere fejlesztésének, az alkotmányt követő időszakban, a közonti helyet a történések és az ütközetek helyét a társult munka rendszere terebélyesedésében a jövedelem meg a társult munka és egész közösségünk jövedelemszerzési viszonyainak rendezése jelentette. Az ütközetet még nem vívtuk meg: ma is tart. De az előcsatározást megnyertük.

A társult munka alapszervezeteinek autonómiája megszilárdult. Ezeknek a szervezeteknek elosztási alapja erősödik. Pattannak az autarkia abroncsai. Megindult a jövedelem, illetve a munka és az eszközök társításának mélyebb, szélesebb és összetettebb folyamata. Fokozatosan elhalványulnak a területi és az intézményesített határok és keretek a munka társadalmasított integrációja előtt. A társult munka alapszervezeteinek autonómiája egyre inkább az önigazgatási integráció serkentőjévé válik, maga az integráció pedig a társult munka alapszervezeteiben létrejövő jövedelemszerzési viszonyok fejlesztésének és erősítésének, önigazgatási autonómiájának próbakövé. Tehát a szocialista önigazgatási társult munka rendszerének fejlődésében a fő irányvétel immár mindennapjaink valósága lesz.

Új fejezet nyílik a társult munka és egész közösségünk viszonyainak kialakításában. Még nem hagytunk magunk mögött minden akadályt.

3. TÁRSADALMI-GAZDASÁGI, JÖVEDELMI ÉS SZOCIÁLIS VISZONYOK A TÁRSULT MUNKÁBAN

Mivel ezekről a kérdésekről és problémákról már eléggé széleskörűen vitatkoztunk,[21] ezen a helyen két kérdéssel kapcsolatban szeretnénk megnyitni a vitát: a társultmunka-alapszervezetek jövőbeni autonómiájáról és a dolgozóknak a társadalmi munka irányításával kapcsolatos belső (társadalmi) indítékairól.

1. A szocialista önigazgatásban a társult munka, többségben, két alapvető törvényszerűséget hozott magával:

(a) A részek jövedelmi és önigazgatási autonómiáját, tehát a társult munka alapszervezeteit és

(b) a részek egészbe való önigazgatási és kényszer nélküli, a társult munka önigazgatási szervezettségének összetettebb formáiban való integrálódását.

Eközben az önigazgatásból eredő autonómia nem a *bezárt* szűk körű egész rokonértelmét, nem a gazdasági és szociális érdekek részét jelenti, ellenkezőleg, az önigazgatásból kinőtt autonómia most olyan egész, amely alkalmas és „kész" a jövedelem, illetve a munka és az eszközök társítására; a társult munkában és egész társadalmunkban a dolgozók össz szociális érdekeinek sajátos beolvasztására. Ugyanígy, az önigazgatási kényszer nélküli integráció, tehát a munka és az eszközök társítása nemcsak a részek egy egészbe való fizikai összekapcsolásának a formája (az alap és munkaszervezetek). Tartalmilag magában foglalja a munka és az eszközök társításának látszólagos és tényleges formáit a közös jövedelem megszerzése céljából.

A jövedelmi és az önigazgatási autonómia és az önigazgatási-kényszer nélküli integráció további kiépítése, fejlesztése és hatékonyabb működése a szocialista önigazgatású társult munka tartósabb jellemzője lesz. Eközben az autonómia törvényes fejlesztése befolyásolja majd az integrációt és fordítva.

A társultmunka-alapszervezetek jövedelmi és önigazgatási autonómiája kiépítésének és fejlesztésének meg lesznek a maga törvényes törekvései, útjai és fejlődési irányvonalai. Az autonómia fejlődése egyre inkább a társult munka alapszervezeteinek nyitottságát eredményezi majd. A társultmunka-alapszervezetekben megvalósított jövedelem egyre inkább a közös jövedelem, egyre inkább az integrált társult társadalmi munka szolgálatában lesz. A társult munka intézményesített keretei pedig egyre kevésbé lesznek a munka és az eszközök a közös jövedelem folyamatos megvalósítása érdekében való társításának társadalmi és gazdasági-szociális *kerékkötői*. Ezzel világosan indokolva lesz a felfogás, hogy a jövedelem elosztásában az önállóság és az egyenjogúság nem jelenti a társultmunka-alapszervezetek önálló jövedelme megvalósításának szükségességét is. A jövedelem és a közösségen belüli össz viszonyok fejlődése fel-

tételezi majd, hogy a társultmunka-alapszervezetek egyre kevésbé lesznek más társultmunka-alapszervezetek gazdasági és szociális erejének korlátozó tényezői. A közösség ezzel megsokszorozza az egyedi és az össz erőt is.

A társultmunka-alapszervezetek jövedelmi és önigazgatási autonómiája fejlődésének további útjai és irányvonalai nagyban befolyásolják majd az integrációs folyamat fejlődését. Véleményünk szerint, főként a látszólagos integrációt befolyásolja majd. A társultmunka-alapszervezetek munkájuknak és eszközeiknek a más társultmunka-alapszervezetek munkájával és eszközeivel való társítására, tekintet nélkül az intézményesített hovatartozásra. Ily módon, a közös jövedelem megszerzése érdekében való társulás megszabadul a szűk körű, gyakran formálisjogi (és formalizált) keretektől. A társultmunka-alapszervezetek dolgozóinak autonómiája az össz jövedelemmel való rendelkezésben megerősödik, a közösségi szellem pedig a jövedelmszerzésben jelentős mértékben kibővül és kifejlődik.

A jövő autonómiája eme vázlatból kiindulva, a szocialista önigazgatás társult munkájában feltehető a kérdés: vajon az autonómia útjai és fejlődésének ilyen irányvonalai a társultmunka-alapszervezetek gazdasági és társadalmi helyzetének erősödéséhez vagy gyengüléséhez vezetnek-e?

Az elkövetkező időszakban, de nehéz megmondani, hogy meddig, a társultmunka-alapszervezetek továbbra is az önigazgatási és jövedelmi autonómia alapjai lesznek, a közös jövedelem megszerzése céljából társított munka és eszközök széles körű társadalmi terében. Ez az autonómia, amelyből létrejött az integráció, kétség kívül erősíteni fogja az alapszervezetek gazdasági és társadalmi szerepét. Eközben az alapszervezetek erősödése az autonómia olyan értelmezése felé irányul, hogy az jelenti a dolgozók egyenkénti és össz gazdasági-szociális és társadalmi ereje növekedésének alapját.

2. A jövedelmi és önigazgatási autonómia fejlődése a körvonalazott globális keretekben és a fejlődési irányvonalakban, döntő mértékben befolyásolja majd az integrális önigazgatás további kiépítését és fejlesztését. Az integrális önigazgatás mélyrehatóbb és sokrétűbb fejlesztése, mint a dolgozóknak a társultmunka-alapszervezetek *szűk* keretei közül való „kihúzásának" útja és formája erős hatással lesz az autonómia további fejlődésére. A társultmunka-alapszervezetek dolgozói részvételével az integrális önigazgatás intézményén keresztül (küldött-rendszeren), hogy úgy mondjuk, a társadalmi munkák irányításában ugyanis felszabadul szűk látókörű tudatuk is, amelyet gyakran a munka és az élet anyagi-gazdasági keretei kényszerítenek rájuk. Elvégre, a munka és a személyiség felszabadítása nem kötődik és nem kötődhet a „saját" társultmunka-alapszervezetük anyagi-gazdasági alapjaihoz, bármennyire is erős az gazdaságilag, hanem az össz társult mun-

ka alapjához és egészében véve a társadalomhoz. Az emberek a korszerű társadalomban (nemcsak anyagilag, hanem lelkileg — tehát erkölcsileg) annyira egymásra vannak utalva, hogy egyesek előnyös szociális helyzete mint magának az embernek, össz szabadságának globális méreteiben, nem sokat jelent. Elsősorban neki mint embernek mint alkotó személyiségnek, és nem mint az anyagi javak passzív fogyasztójának.[22]

Tehát a világ, amelyben élünk megköveteli, hogy egyre „... kevesebb ember hajlandó elfogadni passzívan azokat a feltételeket, amelyekben él és egyre többen vannak, akik tudatosan be akarnak kapcsolódni a társadalmi igazgatásba..."[23] Bővül tehát az emberek érdeklődési és látókörre, meg azon törekvése, hogy aktívan kivegyék részüket az össz társadalmi munkából.

A küldöttrendszer, mint a dolgozóknak a társadalmi történések színpadára való bevonásának mechanizmusa, a legfontosabb *láncszem* ezekben a történelmi folyamatokban.

Fordította *Milenkovics Szvetiszláv*

Jegyzetek

1 A szocialista önigazgatási társult munka alapját a Társult Munka Törvénye 2. szakaszában határozták meg, Belgrád, 1976.

2 Lásd a JSZSZK Alkotmánya 17. szakaszát, Belgrád, 1974.

3 Edvard Kardelj: Önigazgatás és társadalmi tulajdon, Belgrád, 1973. 47. oldal

4 Lásd, Roman Albrecht: A társult munka alkotmányos átszerveződése, Ljubljana, 1977.

5 Edvard Kardelj: A szocialista önigazgatás politikai rendszerének fejlődési irányai, Belgrád, 1977. 15. oldal.

6 Edvard Kardelj i. m. 15. oldal

7 Mert, „A munka társadalmi jellege folytán az egyedi dolgozó holt munkája nem fejezhető ki individuálisan, hanem csakis úgy mint az összes dolgozó közös munkájával megteremtett értékek." (Edvard Kardelj i. m. 15. oldal)

8 A „Marksizam i samoupravljanje" című időszaki kiadványban megjelent „Promene u socijalnoj strukturi jugoslovenskog socijalističkog društva" című cikk, II. füzet, Belgrád, 1977., 338. oldal. Mert „A központosított állami tulajdon-ból kiindulva csúszott a csoporttulajdon formái, a társadalmi tulajdon részecskéi fölötti hatalom állapota felé." (Dr. M. Pečujlić: A forradalmak mozgásai nem egyenesvonalúak, Socijalizam, 10/76)

9 Ilyenformán „A többletmunka, mint az emberek közötti osztályviszonyt kifejező elem, ilyképp valójában megszűnik, mert azzal, a saját munkájával termelt javak együttes értékeként, maga a munkás rendelke-

zik." (Edvard Kardelj felszólalása a JKSZ KB III. ülésén, BORBA, 1976. április 18.)

[10] Edvard Kardelj: Önigazgatás és társadalmi tulajdon, Belgrád, 1973. 126. oldal.

[11] „Az önigazgatású vállalatok kiépítését arra az elvre kell fektetni, hogy a munka társításának valamennyi formájában — hogy a dolgozó és a *munkaegységek* (kiemelés: T. B.) üzemrészlegek, gyárak, üzemek, kombinátok, nagy és összetett szervezetek, integrációja nyomán — létrejöjjön az önigazgatás és jövedelem... Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy változtatni kell a vállalatokról szóló előírásokon, melynek révén lehetővé válik olyan önigazgatási átállásuk, amikoris következetesebben megvalósulnak a közvetlen termelők döntéshozatali jogai és érdekei... Szükséges határozottabban munkálkodni azon, hogy a munkaszervezetek belső gazdasági viszonyai, az összes önigazgatási megállapodás és döntés, gazdasági kategóriák (mint pl. az árak, kölcsönök és mások) alapján jöjjenek létre, illetve a társult dolgozók, a munkaegységek, eredményeinek objektív mércéire, pontosabban mindazon munkaközösségekre épüljenek, ahol létrejön az önigazgatás és a jövedelem." (A JKSZ KB Elnöksége Végrehajtó Bizottságának irányelvei, a Kommunista Szövetség legfontosabb tennivalói a társadalmi-gazdasági és politikai viszonyok fejlesztése terén, 1968. június 9. Megjelent „Samoupravljanje u Jugoslaviji 1950—1976 — dokumenti razvoja" című kiadványban, Belgrád, 1977. 195. oldal)

[12] „A forradalmak mozgásai nem egyenesvonalúak", Socijalizam, 10/76. A JKSZ IX. kongresszusának határozataiban: „Jugoszlávia önigazgatási alapú szocialista fejlődése és a KSZ feladatai." Belgrád 1969., megállapították: „Az önigazgatási termelő munkaszervezetek gazdasági helyzetére jellemző, hogy csökken az önpénzelés és növekszik eladósodásuk a bankoknál, valamint az akkumuláció jelentős hányadának leválasztása a társadalmi-politikai közösségek különféle alapja és intézkedései fedezésére, igazolja a beruházásokra fordított eszközök származási mutatója:

	A gazdasági szervezetek eszközei	Bankok	Társadalmi-politikai szervezetek
1961	29,5	0,9	61,7
1970	27,4	50,6	15,7

(Források: Dr. M. Pečujlić, i. m. Socijalizam, 10/76)

[13] „... Egyes vállalatokban a hatalom a vezetők, a szakemberek, az üzletemberek szűk körébe összpontosul, amelyek menedzser-csapathoz hasonlóan viselkednek. Ilyen munkaszervezetekben, ahol elhanyagolják a dolgozók kollektívája és az önigazgatás szervei iránti kötelességüket és felelősségvállalásukat, a jövedelemről is ez a szűk kör dönt, gyakran ki sem kéri még a dolgozók véleményét sem. A munkásönigazgatást ilyen gyakorlattal formális keretekre szűkítjük". (Tito beszéde a Bosznia-Hercegovina-i Tudományos Akadémia díszoklevelének át-

vételekor, Szarajevó, 1969. november 30. könyv alakban: Tito az önigazgatásról, Belgrád, 1975. 118. oldal)

[14] A Jugoszláv Képviselőháznak az Alkotmányfüggelékek életbeléptetéséről, 1970. június 5-én hozott határozata egyebek között megállapítja: „A XV. Alkotmányfüggelék életbeléptetése során számos, a dolgozók társadalmi-gazdasági helyzetére és önigazgatói jogára vonatkozó alkotmány-tétellel ellenkező megoldás született. Ez különösképpen a következőkben nyilvánul meg: a dolgozók önigazgatási jogának megcsorbítása a társultmunka-alapszervezeteiben... a munkástanácsok hatáskörének szűkítése és a lényeges társadalmi-gazdasági kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatali funkciójának átvitele az igazgatóságok végrehajtó szerveire."
(A JSZSZK Hivatalos Lapja, 1970. 25. szám.)

[15] Lásd Edvard Kardelj: Za demokratiju i socijalizam, a ne protiv socijalizma. Belgrád 1974. 19. oldal.

[16] A politikai (társadalmi) beavatkozás lehetősége és szükséglete. Josip Broz Tito még 1969-ben rámutatott: „Kénytelenek vagyunk egy dolgot világosan és nyíltan kimondani. Ott ahol az erőviszonyok lehetetlenné teszik azt, hogy a munkások saját maguk harcolják ki önigazgatási jogaikat és az önigazgatás tényleges fejlesztését, a kommunistáknak és a Kommunista Szövetségnek a kötelessége, hogy a rendelkezésükre álló összes politikai és eszmei eszközökkel segítsék aktivitásukat és az önigazgatásért vívott küzdelmüket. Ennek során nem mondunk le a törvényadta lehetőségekről, meg a közösség, mint egységes egész, politikai beavatkozásáról sem." (Josip Broz Tito beszéde a Bosznia-Hercegovina-i Tudományos Akadémia díszoklevelének átvételekor, Szarajevó, 1969. november 30. Könyv alakban: Tito az önigazgatásról, Belgrád, 1975. 118. oldal)

[17] Lásd kiadványainkat: Tipologija struktura samoupravnih OUR i moguće lokacije tehnokratske moći, Organizacija samoupravljanja OUR folyóirat, Belgrád 5/77; Složena organizacija udruženog rada — samoupravni integracioni sistem, Szabadka, 1977.

[18] „... Végül is maga a kölcsönrendszer is úgy épült ki, hogy a bankokat serkenti, hogy aránylag magas kamat révén részt vesznek az elosztásban a rövidlejáratú visszafizetésen keresztül, túlságosan nagy nyereségre tesznek szert a társult munka szervezetek jövedelméből és ezt a saját maguk irányította kölcsön alapokba koncentrálják (Edvard Kardelj, Samoupravljanje i društvena svojina, Beograd 1973. 156. old.) A 12. lábjegyzetben közöltek világosan megerősítik Kardelj megállapítását. Az a folyamat, még a meghozott politikai álláspontok után sem szakadt meg egycsapásra.

[19] Az 1971—1976 közötti szakaszban a gazdasági jellegű társult munka szervezetek beruházásában való részvétele 54 százalék volt, míg fennmaradó 46 százalék a következőképpen oszlott meg: Társadalmi-politikai szervezetek, társadalmi tevékenységet folytató önigazgatási érdekközösségek és munkaszervezetek, a polgárok eszközei, valamint külföldi kölcsönök és hitelek. (Forrásmű: Mika Špiljak, Sticanje i raspodele sredstva za lične dohotke, referat na X susretu samoupravljača „Crveni barjak", Kragujevac, 1978. 13. old.)

[20] A szocialista önigazgatás *politikai rendszerének már* folyamatban levő továbbfejlesztése az önigazgatású szocialista társadalom kiépítésének ezen a vezér irányvonalán halad.

[21] Lásd kiadványainkat: Az önigazgatási és gazdasági-jövedelmi autonómia rendszerének fejlődése, Szabadka, 1976; A társult munka összetett szervezete — önigazgatási integrációs rendszer, Szabadka, 1977.

[22] Mert „... az emberek érzik, hogy másként is lehet élni, kevesebb műanyaggal és csecsebecsével, de több szabadsággal és méltósággal, és ellenállnak ezeknek a folyamatoknak..." (dr. Miroslav Pečujlić: A világok találkozása, a Marxizmus a modern kor eszméje c. antológiában, Belgrád, 1976. XLI. oldal.)

[23] Edvard Kardelj: A szocialista önigazgatás rendszere, az Önigazgatás Jugoszláviában c. könyvben, Belgrád, 1977. 12. oldal.

Rezime

Osnovni pravci razvoja udruženog rada socijalističkog samaupravljanja

Udruženi rad socijalističkog samoupravljanja se temelji na društvenoj svojini i pravu radnika, demokratski organizovanih u osnovne organizacije udruženog rada, da donose odluke u raspoređivanju i upotrebi ukupnog ostvarenog dohotka. U toku druge dekade samoupravljanja, pod uticajem liberalizma i malograđanske stihije, društvena svojina je bila ozbiljno napadnuta, i postojala je opasnost njene erozije i dezintegracije, što bi vodilo i dezintegraciji društvenog karaktera dohotka. Osnovni i najodlučniji udarac ovim snagama, kao i pretnji dezintegracije društvene svojine i gubitka društvenog karaktera dohotka, otpočinje 1971. godine, sa ustavnim amandmanima, kada je političkom intervencijom, izvršen udar u krmu snagama koje su bile nosilac ovog talasa liberalizma, malograđanske stihije i tehnobirokratizma.

Donošenjem ustavnih amandmana 1971. godine, započinje nova faza razvoja socijalističkog samoupravljanja. Razvoj sistema udruženog rada u posleamandmanskom periodu nosi, u prvim periodima, obeležja transformacija preduzeća u organizacije udruženog rada, sa utemeljenjem bazične društveno-ekonomske i socijalne ćelije — osnovne organizacije udruženog rada. Sasvim prirodno, ovi procesi transformacija preduzeća u organizacije udruženog rada bili su praćeni sa određenim greškama u samim tim procesima. Ove greške su u osnovi bile plod nedovoljnog iskustva i znanja, ali i svesnih otpora tehnobirokratskih struktura. Centralna polja „nerešenih pitanja" su vezana za udruživanje rada i sredstava, u cilju zajedničkog sticanja dohotka. Zbog toga je bilo neophodno stvoriti uslove i pretpostavke za ozbiljno ubrzavanje udruživanja rada i sredstava, uz istovremeno suštinsko jačanje dohodovne i samoupravne autonomije osnovnih organizacija udruženog rada.

Donošenjem novog Ustava SFRJ i Zakona o udruženom radu, otpočinje ozbiljan proces i borba za uspostavljanje dohodovnih odnosa, na temelju i principima zajedničkog sticanja dohotka. Autonomija osnovnih organizacija udruženog rada jača, a njihova dohodovna baza je osnažena. Proces autarkizacije dohotka je zaustavljen. Otvoren je proces dubljeg i svestranijeg udruživanja rada

i sredstava. Na taj način postepeno se izgrađuje sistem neprinudnog integrisanja, koji za osnovu ima upravo autonomiju (dohodovnu i samoupravnu) osnovne organizacije udruženog rada. Istovremeno otpočinje i proces povratnog dejstva integracija na razvoj i jačanje dohodovne i samoupravne autonomije osnovnih organizacija udruženog rada.

Summary

Main guidelines of associated labour development of socialist self-management

The associated labour of socialist self-management is based on social ownership and the right of workers, democratically organized into basic organizations of associated labour, to make decisions about overall income. During the second decade of workers self-management, under the influence of liberalism, petite-bourgeois outbursts and techno-management structures, the social ownership was heavily attacked and there was a danger of its *erosion* and *disintegration* what was the basis and outset of the threat to the social character of income. The main and the most decisive smash to those elements, i. e. to the disintegration both of social ownership and to the social character of income, took place in 1971 by constitutional amendments, by political intervention and by stroke into very centre of the forces causing that wave.

By the bringing out of constitutional amendments in 1971, a new phase of development of socialist self-management system in Yugoslavia started. The development of associated labour system in post-amendment period is coloured by the processes of manysided transformations of enterprises into organizations of associated labour, that is, by the establishment of the *basic cell* — basic organization of associated labour. Naturally, those processes of transformations of enterprises into organizations of associated labour brought along certain mistakes and maladjustments as concequences of conscious resistances of techno-managerial structures. The central ground of „unsolved questions" was the associating of labour and means in order to achieve the common acquirement of income. Therefore, it was necessary to create the conditions and preassumptions for significant acceleration of labour and means associating providing in the same time essential strenghtening of income and over-all autonomy of basic organizations of associated labour.

By passing of new Constitution of SFR Yugoslavia and Associated Labour Act, within central ground of associated labour of socialist self-management, the fight for the regulation of income relations, based upon self-management foundations, was set out. The autonomy of basic organizations of associated labour has been *reenforced,* and their income base *strenghtened.* The strips of autarky broke down. The deep, wide and manysided process of associating of income, that is, of labour and means was encouraged. So, and in that way, the autonomy of basic organizations of associated labour becomes greatly the real *outset* of self-management (non-compulsory) integration, since the integration is the *skeleton* of strenghtening and development both of income and self-management autonomy of basic organizations of associated labour.